

БАГАТОБЮДЖЕТНА МАТРИЦЯ ФІНАНСОВИХ ПОТОКІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ВІДТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

© 2017 КУЛИК В. В.

УДК 330.46:338.2

Кулик В. В.

Багатобюджетна матриця фінансових потоків як інструмент дослідження та регулювання процесів відтворення національної економіки

Розглянуто систему взаємопов'язаних бюджетів інституційних секторів для комплексного дослідження процесів формування їх доходів і доходів національної економіки в рамках співвідношень «додана вартість секторів – заощадження секторів». Це дозволяє системно поліпшувати фінансово-економічний стан інституційних секторів і засобами фіскальної політики стимулювати виробництво кінцевого продукту в секторах і галузях економіки. Основне призначення пропонованої балансової моделі – дослідження особливостей поточної економічної рівноваги та підтримка якісних параметрів відтворення національної економіки і її інституційних секторів шляхом опосередкованого впливу на систему товарних і фінансових потоків і потоків капіталів, й таким чином формування бажаних макроекономічних пропорцій утворюваних валових і чистих доходів. Порівняння реального та номінального ВВП, структури ВВП і ЧВП, умов зовнішньоекономічної рівноваги, інших параметрів економічної динаміки дозволяє регулювання процеси відтворення національної економіки узгодити із поточною стадією економічного циклу, а отже, виявити й актуалізувати наявні потенціали або забезпечити умови для їх формування. Для подальших спеціалізованих досліджень цю модель можна агрегувати або дезагрегувати. Основою для формування системи балансів стали методології та стандарти національного рахівництва, відкриті дані з національних рахунків України.

Ключові слова: матриця соціальних рахунків, матриця фінансових потоків, національна економіка, національні рахунки, бюджети інституційних секторів, регулювання процесів відтворення, показники відтворення, макроекономічні пропорції.

Табл.: 4. Бібл.: 28.

Кулик Володимир Васильович – кандидат економічних наук, докторант, Київський національний університет ім. Т. Шевченка (вул. Володимирська, 60, Київ, 01033, Україна)

E-mail: volodymyr_kulyk@ukr.net

УДК 330.46:338.2

UDC 330.46:338.2

Кулик В. В. Многобюджетная матрица финансовых потоков как инструмент исследования и регулирования процессов воспроизводства национальной экономики

Рассмотрена система взаимосвязанных бюджетов институциональных секторов для комплексного исследования процессов формирования их доходов и доходов национальной экономики в рамках соотношений «добавленная стоимость – сбережения секторов». Это позволяет системно улучшать финансово-экономическое состояние институциональных секторов и средствами фискальной политики стимулировать производство конечного продукта в секторах и отраслях экономики. Основное предназначение предлагаемой балансовой модели – исследование особенностей текущего экономического равновесия и поддержка качественных параметров воспроизводства национальной экономики и ее институциональных секторов посредством влияния на систему товарных и финансовых потоков, потоков капиталов, и таким образом формирование желаемых макроекономических пропорций создаваемых валовых и чистых доходов. Сравнение реального и номинального ВВП, структуры ВВП и ЧВП, условий внешнеэкономического равновесия, других параметров экономической динамики позволяет управление процессами воспроизводства национальной экономики согласовать с текущей стадией экономического цикла, а, следовательно, определить и актуализировать существующие потенциалы или обеспечить условия для их формирования. Для дальнейших специализированных исследований модель можно агрегировать либо дезагрегировать. Основой для формирования системы балансов стали методология и стандарты национальных счетов, открытые данные национальных счетов Украины.

Ключевые слова: матрица социальных счетов, матрица финансовых потоков, национальная экономика, национальные счета, бюджеты институциональных секторов, регулирование процессов воспроизводства, показатели воспроизводства, макроекономические пропорции.

Kulyk V. V. The Multi-Budget Matrix of Financial Flows as a Tool for Investigation and Regulation of Reproduction Processes in the National Economy

There considered a system of interrelated budgets of institutional sectors to provide a comprehensive study of the processes of formation of their incomes and incomes of the national economy within the relations «value added – sector savings». This allows to systematically improve the financial and economic state of institutional sectors and means of fiscal policy to stimulate the production of the final product in sectors and branches of the economy. The main purpose of the proposed balance model is to study the features of the current economic equilibrium and support the qualitative parameters of the reproduction of the national economy and its institutional sectors by influencing the system of commodity and financial flows, capital flows, and thus the formation of the desired macroeconomic proportions of the gross and net revenues generated. Comparison of the real and nominal GDP, the structure of GDP and NDP, conditions of external economic equilibrium, and other parameters of economic dynamics make it possible to coordinate management of the processes of reproduction of the national economy with the current stage of the economic cycle, and consequently, identify and update the existing potentials, or provide conditions for their formation. For further specialized research, the model can be aggregated or disaggregated. The methodology and standards of national accounts, open data of national accounts of Ukraine served as the basis for the formation of the system of balances.

Keywords: matrix of social accounts, matrix of financial flows, national economy, national accounts, budgets of institutional sectors, regulation of reproduction processes, indicators of reproduction, macroeconomic proportions.

Tbl.: 4. Bibl.: 28.

Kulyk Volodymyr V. – Candidate of Sciences (Economics), Candidate on Doctor Degree, Kyiv National University named after T. Shevchenko (60 Volodymyrska Str., Kyiv, 01033, Ukraine)

E-mail: volodymyr_kulyk@ukr.net

Табл.: 4. Библ.: 28.

Кулик Владимир Васильевич – кандидат экономических наук, докторант, Киевский национальный университет им. Т. Шевченко (ул. Владимирская, 60, Киев, 01033, Украина)

E-mail: volodymyr_kulyk@ukr.net

Вступ. Відтворення складних соціально-економічних систем – до яких належить національна економіка – безпосередньо пов'язано зі станом і поточним відтворенням її складових частин, насамперед особливостями становлення і функціонування національних ринків, базових інституційних секторів, фінансовими механізмами регулювання, зовнішньоекономічним станом тощо. У зв'язку з цим виникає необхідність розробки інформаційно-аналітичних технологій комплексного аналізу процесів відтворення економічної системи через призму товарно-фінансових потоків, операцій розподілу та перерозподілу виробленого продукту (ВВП), економічного становища інституційних секторів тощо. Особливої ваги набуває підтримка стану бюджетів інституційних секторів у формі і внутрішніх пропорціях, сприятливих для нормального відтворення та економічного зростання.

Постановка проблеми. Системне реформування економіки України потребує інформаційно-аналітичних моделей для оцінки стану економічної системи та параметрів відтворення її підсистем, вироблення стратегії подолання критичних проблем і підтримки сталості розвитку.

Затребуваність таких інструментів стає очевидною при перерозподілі повноважень і досягненні нового рівноважного стану системи, зокрема в умовах децентралізації. Під децентралізацією, як правило, розуміють передачу низки повноважень і зобов'язань, і відповідних функцій управління від центральних органів до місцевих у рамках державного сектора. Проте децентралізацію слід розглядати ширше – через формування повноцінної самодостатності складових частин економіки та налагодження взаємовідповідальних зв'язків між ними у процесах їх життєдіяльності. Це формування нової парадигми управління, що ґрунтується на горизонтальних зв'язках між суб'єктами економіки та знаходженні взаємоприйнятних (консенсусних) рішень, що відповідають загальносуспільним цілям відтворення.

У зв'язку з цим стають актуальними моделі й інструменти для макроекономічних досліджень і регулювання – матриці соціальних рахунків (МСР) або матриці фінансових потоків, які характеризують відтворення національної економіки як єдиного цілого, так і в розрізі її інституційних секторів (нефінансових і фінансових корпорацій, домашніх господарств, державного сектора економіки, зовнішньоекономічного сектора та ін.), функціонування яких має бути взаємоузгодженим і взаємодоповнюючим.

Основне призначення таких макроекономічних інструментів – це аналітичне відображення економічних взаємозв'язків через процеси відтворення національної економіки, її інституційних секторів і підсекторів, видів діяльності, регіонів, показників дохідності різних суб'єктів економіки, зовнішньоекономічних зв'язків тощо. З іншої сторони, саме такі інструменти дозволяють також відна-

ходити потенціали зростання – перспективні напрями діяльності, що найбільше відповідають загальним цілям стабільності та розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологія національного рахівництва дозволяє різні послідовності рахунки подавати у формі матриці, використовуючи її для аналізу соціальних процесів. Крім того, альтернативне дезагрегування наявних потоків надає можливість розширювати та будувати різні модифікації таких матриць, застосовуючи балансовий метод [1, с. 507]. Розвиток національного рахівництва дав поштовх появі різного роду сателітних рахунків, побудова яких здійснюється згідно з деякою реорганізацією класифікації і можливим введенням додаткових елементів (або коли деякі основні концепції центральної системи зазнають змін) [1, с. 523].

Європейська система рахунків також широко використовує матричні системи рахунків для узгодження всієї системи показників економічного відтворення. Перш за все, це стосується взаємоузгодження інформації та проведення аналізу соціальних процесів на основі моделі витрати-випуск, зокрема використовуючи фінансові, фізичні та часові параметри відтворювальних процесів, застосовуючи для розширеного аналізу процесів споживання, екологічного стану тощо. Поєднання матриць соціального обліку й аналізу на основі методу витрати-випуск критично важливо для поліпшення бази даних і розробки стратегій сталого розвитку [2, с. 401–445]. Для цілей макроекономічного прогнозування розроблені та широко застосовуються методи оновлення таблиць «витрати-випуск», що ґрунтуються на застосуванні одновимірних, двовимірних, економетричних і стохастичних процедур [2, с. 446–475].

Для системного аналізу та розробки економічної політики необхідно розглядати взаємодію між трьома явищами – макроекономічним обліком, складанням макрорахунків і їх аналізом. Причому аналіз включає власне аналіз показників і макроекономічних пропорцій, вивчення змін у минулому і теперішньому та є основою для моделювання, де інформація про минуле та сьогодення слугує основою для прогнозів на майбутнє [3, с. 4].

Матриці розробляються й для окремих регіонів для опису взаємодії різних інституцій (ринків товарів і послуг, фірм, уряду та ін.) в рамках річного циклу відтворення. Особливості побудови такої матриці для штату Каліфорнія в 2003 р. з використанням різних джерел інформації – таблиці витрат-випуску, податків і витрат у регіоні, зайнятості тощо – приведено в [4].

Програма європейської інтеграції України включає впровадження комплексного аналізу соціального розвитку держави та регіонів із використанням гармонізованих показників ЄС, зокрема розроблення МСР та ін. [5].

Останнім часом на європейському і національному рівнях набуває актуальності формування статистичних

даних для забезпечення сталого розвитку, зокрема, передбачається розробка «дорожньої карти» зі статистики для цілей сталого розвитку, формування системи показників сталого розвитку, що затверджені як еталонні моделі побудови національного статистичного офісу, тощо [6].

Децентралізація процесів управління відповідає принципам функціонування європейського самоврядування, яке ґрунтується на п'ятьох принципах ефективного врядування – відкритості, участі, підзвітності, ефективності та злагодженості, які передбачають широке залучення громадськості до управління і більш демократичного врядування [7]. Основні положення європейського врядування також є основою і для формування можливих сценаріїв розвитку Європейського Союзу до 2025 року [8].

В контексті європейської інтеграції України необхідно «чітко та предметно усвідомлювати, яким є світ, що нас оточує, і куди він рухається» [9], оскільки це критично важливо для встановлення цілей і стратегічних пріоритетів розвитку. В зв'язку з цим стають актуальними задачі покращення якості й ефективності всієї бюджетної системи країни, забезпечення її фінансової й економічної безпеки, предметного аналізу й оцінки наявних бюджетних ризиків [10].

Мета статті. Розробка та побудова інструментарію для всебічного макроекономічного аналізу та здійснюваної економічної політики на основі матриці соціальних рахунків із явним виділенням бюджетів інституційних секторів, з можливістю подальших досліджень шляхом агрегації (деагрегації) економічної інформації і відповідною зміною об'єкта досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поступове поліпшення якісних параметрів розвитку національної економіки, забезпечення сталості подальшого її відтворення шляхом подолання комплексу внутрішніх і зовнішніх протиріч, предметний аналіз і оцінка стану базових бюджетів та ін. потребують більш детального розгляду процесів відтворення національної економіки через систему бюджетів її інституційних секторів [11].

Різні аспекти економічної політики – підтримка макроекономічних пропорцій і зовнішньоекономічної рівноваги, галузевих та інституційних пріоритетів відтворення, оподаткування й субсидіювання, різні соціальні платежі й ін. – мають бути взаємопов'язані та взаємоузгоджені між собою. Для цього методологія національного рахунництва надає можливість подавати систему пов'язаних бюджетів у формі матриці, яку у зарубіжній літературі називають «матрицею соціальних рахунків», а у вітчизняній інколи ще називають «матрицею фінансових потоків». Такі інструменти використовуються для 1) взаємоузгодження статистичних даних на макrorівні; 2) аналітичних цілей; 3) проектування процесів відтворення економічних систем.

Структура і ступінь агрегації показників визначають і суть дослідження, яке проводиться з використанням такої матриці.

Так, найпростіші МСР, що описують процеси відтворення реальних економічних систем, включають розгляд процесів [12]: 1) виробництва та формування його результату (ВВП); 2) розподілу виробленого ВВП у процесі поточного кінцевого споживання і утвореного внаслідок цього доходу (заощадження); 3) формування

капіталу, яке є наслідком попередніх процесів. Взаємоузгодження для цієї системи рахунків здійснюється введенням нев'язок, які мають економічний зміст, наприклад, чистий експорт.

Побудова таких спрощених балансових моделей національної економіки зумовлена необхідністю дослідження особливостей розподілу ВВП і у зв'язку з цим – дослідження кон'юнктури реального ВВП.

Результати за цими дослідженнями отримані автором і опубліковані в частині дослідження відтворювальних процесів в Україні в останні роки [13], дослідження особливостей розвитку та модернізації економіки Польщі [14], поєднання простих балансових моделей із розширеними базами даних для аналізу й управління великими за обсягами та децентралізованими за сутністю системами на прикладі економіки Японії [15] та ін.

Проте методологія системи національних рахунків дозволяє розширювати та доповнювати балансові моделі більш деталізованими балансами, що описують процес відтворення «ВВП – Заощадження», включаючи оподаткування й субсидіювання, різні соціальні платежі й інше. В цьому випадку ВВП й Заощадження слід дезагрегувати й розглядати ці макроекономічні показники як результат діяльності інституційних секторів економіки. Подібна ситуація спостерігається під час аналізу процесів виробництва – виробничої діяльності галузей, де досліджуються галузеві співвідношення «Витрати – Випуск» й ін.

Моніторинг та аналіз відтворення *одного бюджету як єдиного цілого* – бюджету національної економіки, бюджету інституційного сектора (підприємств, сектора загального державного управління, домашніх господарств) або відповідної інституційної одиниці, бюджету території – здійснюються в рамках однобюджетної матриці, яка, виокремлюючи етапи економічного кругообігу, дозволяє визначати для цього бюджету всю систему валових і чистих доходів, що разом характеризують ефективність відтворення економічної системи, зокрема її зовнішньоекономічну рівновагу. Приклад однобюджетної матриці для фінансового сектора наведено в роботі [16]. Для національної економіки таку матрицю можна побудувати, використовуючи лише дані зведених національних рахунків.

Моніторинг та аналіз відтворення *сукупності бюджетів* інституційних секторів на національному або регіональному рівнях здійснюються на основі багатобюджетної матриці економічного кругообігу, що потребує виокремлення в системі рахунків цієї матриці 1) рахунків власне цих бюджетів, зокрема зовнішнього, 2) рахунків, що характеризують функціонування ринків товарів (послуг), праці, капіталу, 3) а також рахунків, які відображають фінансові потоки між бюджетами, що виникають у процесі розподілу ВВП, його перерозподілу і як наслідок – капіталоутворення. Матричне подання такої системи рахунків зумовлює те, що деякі етапи економічного кругообігу інституційних секторів (первинного та вторинного доходу, використання наявного доходу) подані в неявній формі. Той факт, що ВВП, обчислений у рамках рахунку виробництва (виробничий метод обчислення ВВП), водночас на наступному етапі – етапі утворення доходу – розглядається в розрізі доходів інституційних секторів (розподільчий метод обчислення ВВП), зумовлює побудову двох

типів багатобюджетних матриць (систем рахунків економічного кругообігу), в основі яких лежать відповідні методи обчислення ВВП. Якщо багатобюджетні матриці, побудовані на основі виробничого методу обчислення ВВП дозволяють аналізувати бюджетно-фінансову політику інституційних секторів за схемою «додана вартість – заощадження», то багатобюджетні матриці іншого типу використовують з метою аналізу за схемою «факторні доходи (праця й капітал) – заощадження».

Принципову схему багатобюджетної матриці типу «додана вартість – заощадження» наведено в табл. 1. Перелік рахунків та економічний зміст кожного елемента матриці подано відповідно в табл. 2 та 3. Для наочності

також приведено економіко-статистичні дані по Україні за 2015 р., які характеризують джерела формування доходів інституційних секторів і якісні кінцеві параметри їх фінансового стану (чисті заощадження). Затінені комірки табл. 1 відповідають фінансовим потокам між бюджетами інституційних секторів, статистика по яких після 2008 року не підтримується.

Приведена матриця має чітко виражену блочну структуру, що дозволяє її модифікувати в рамках кожного блоку. Слід виділити такі блоки: «Ринки товарів і послуг» (рахунок I), «Виробництво» (рахунок II), «Перерозподіл виробленого продукту» (рахунки III-X), «Бюджети інституційних секторів» (рахунки XI-XV), «Рахунок утворення

Таблиця 1

Матриця соціальних рахунків («Додана вартість – Заощадження» інституційних секторів, принципова схема)

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV	XVI	XVII	Разом	
I		5																	Σ(1)
II	1																		Σ(2)
III	2																		Σ(3)
IV											19	20	21	22	23			24	Σ(4)
V	3													25					Σ(5)
VI														29					Σ(6)
VII											32	33	34	35	36			37	Σ(7)
VIII											42		43	44					Σ(8)
IX											47	48	49		50			51	Σ(9)
X											54	55	56	57	58			59	Σ(10)
XI		11				26		38											Σ(11)
XII		12				27		39											Σ(12)
XIII		13	17	18			30	40											Σ(13)
XIV		14				28			45	52									Σ(14)
XV		15																	Σ(15)
XVI		16									41								Σ(16)
XVII	4						31		46	53									Σ(17)
Разом	Σ(1)	Σ(2)	Σ(3)	Σ(4)	Σ(5)	Σ(6)	Σ(7)	Σ(8)	Σ(9)	Σ(10)	Σ(11)	Σ(12)	Σ(13)	Σ(14)	Σ(15)	Σ(16)	Σ(17)		

Таблиця 2

Рахунки

I	• Товари і послуги (попит і пропозиція)	X	• Оплата праці найманих працівників
II	• Виробництво	XI	• Нефінансові корпорації (НФК)
III	• Податки на продукти	XII	• Фінансові корпорації (ФК)
IV	• Інші податки, пов'язані з виробництвом	XIII	• Сектор загального державного управління (СЗДУ)
V	• Субсидії на продукти	XIV	• Домашні господарства (ДГ)
VI	• Інші субсидії, пов'язані з виробництвом	XV	• Некомерційні організації, що обслуговують ДГ (НКОДГ)
VII	• Поточні податки на доходи, майно тощо	XVI	• Рахунок капіталу
VIII	• Внески на соціальне страхування	XVII	• Інший світ
IX	• Соціальні допомоги, крім допомог у натурі		

Елементи матриці соціальних рахунків (Україна, 2015 р., млн грн)

Потік	Економічна інтерпретація товарно-фінансових потоків	Значення
1	2	3
1	Випуск товарів і послуг в основних цінах	4189241
2	Податки на продукти	302344
3	Субсидії на продукти	-3187
4	Імпорт товарів і послуг	1083438
5	Проміжне споживання товарів і послуг	2499854
6	Споживання сектора загального державного управління	376315
7	Споживання домашніх господарств	1317110
8	Споживання НКОДГ	15788
9	Інвестиції	316841
10	Експорт товарів і послуг	1045928
11	Чиста додана вартість Нефінансових корпорацій	814305
12	Чиста додана вартість Фінансових корпорацій	61243
13	Чиста додана вартість Сектора загального державного управління	209356
14	Чиста додана вартість Домашніх господарств	350533
15	Чиста додана вартість НКОДГ	7016
16	Споживання основного капіталу	245934
17	Податки на продукти	302344
18	Інші податки, пов'язані з виробництвом /отримані СЗДУ/	31612
19	Інші податки, пов'язані з виробництвом /сплачені НФК/	24000
20	Інші податки, пов'язані з виробництвом /сплачені ФК/	1711
21	Інші податки, пов'язані з виробництвом /сплачені СЗДУ/	290
22	Інші податки, пов'язані з виробництвом /сплачені ДГ/	5265
23	Інші податки, пов'язані з виробництвом /сплачені НКОДГ/	342
24	Інші податки, пов'язані з виробництвом /сплачені Іншим світом/	4
25	Субсидії на продукти /сплачені СЗДУ/	3187
26	Інші субсидії, пов'язані з виробництвом /отримані НФК/	14584
27	Інші субсидії, пов'язані з виробництвом /отримані ФК/	0
28	Інші субсидії, пов'язані з виробництвом /отримані ДГ/	270
29	Інші субсидії, пов'язані з виробництвом /сплачені СЗДУ/	14854
30	Поточні податки на доходи, майно тощо /отримані СЗДУ/	139615
31	Поточні податки на доходи, майно тощо /отримані Іншим світом/	788
32	Поточні податки на доходи, майно тощо /сплачені НФК/	34963
33	Поточні податки на доходи, майно тощо /сплачені ФК/	1622
34	Поточні податки на доходи, майно тощо /сплачені СЗДУ/	0
35	Поточні податки на доходи, майно тощо /сплачені ДГ/	100830
36	Поточні податки на доходи, майно тощо /сплачені НКОДГ/	0
37	Поточні податки на доходи, майно тощо /сплачені Іншим світом/	2988
38	Внески на соціальне страхування /отримані НФК/	10851
39	Внески на соціальне страхування /отримані ФК/	271
40	Внески на соціальне страхування /отримані СЗДУ/	198065
41	Внески на соціальне страхування /отримані НКОДГ/	326
42	Внески на соціальне страхування /сплачені НФК/	2606

Закінчення табл. 3

1	2	3
43	Внески на соціальне страхування /сплачені СЗДУ/	0
44	Внески на соціальне страхування /сплачені ДГ/	206907
45	Соціальні допомоги, крім допомог в натурі /отримані ДГ/	342503
46	Соціальні допомоги, крім допомог в натурі /отримані Іншим світом/	38
47	Соціальні допомоги, крім допомог в натурі /сплачені НФК/	10851
48	Соціальні допомоги, крім допомог в натурі /сплачені ФК/	332
49	Соціальні допомоги, крім допомог в натурі /сплачені СЗДУ/	331032
50	Соціальні допомоги, крім допомог в натурі /сплачені НКОДГ/	326
51	Соціальні допомоги, крім допомог в натурі /сплачені Іншому світу/	0
52	Оплата праці найманих працівників /отримана ДГ/	867527
53	Оплата праці найманих працівників /отримана Іншим світом/	0
54	Оплата праці найманих працівників /сплачена НФК/	513076
55	Оплата праці найманих працівників /сплачена ФК/	26798
56	Оплата праці найманих працівників /сплачена СЗДУ/	209066
57	Оплата праці найманих працівників /сплачена ДГ/	22032
58	Оплата праці найманих працівників /сплачена НКОДГ/	6674
59	Оплата праці найманих працівників /сплачена Іншим світом/	89881
60	Чисте заощадження НФК	65029
61	Чисте заощадження ФК	9056
62	Чисте заощадження СЗДУ	1324
63	Чисте заощадження ДГ	12979
64	Чисте заощадження НКОДГ	-449
65	Поточне зовнішнє сальдо	-18032

капіталу» (рахунок XVI), «Рахунок зовнішньоекономічної діяльності» (рахунок XVII).

Якщо перші два рахунки – «Товарів і послуг» та «Виробництво» – агреговано представляють таблицю «витрати-випуск» (за виключенням, що додана вартість визначається не в розрізі видів економічної діяльності / ВЕД/, а за інституційними секторами), то інші рахунки дописують невисзначаючий 4-квадрант таблиці «витрати-випуск». Крім того, цей квадрант містить інформацію про фінансово-економічний стан інституційних секторів, включаючи їх вхідні і вихідні потоки, внутрішні і зовнішньоекономічні потоки, міжбюджетні потоки поміж інституційними секторами, якісні характеристики стану секторів (чисті та валові заощадження) та ін. Приведена інформація слугує основою у прийнятті рішень щодо взаємоузгодженого функціонування національної економіки в контексті блоків МСР («ринки» – «перерозподіл виробленого продукту» – «виробництво» – «бюджети інституційних секторів» – «формування капіталу» – «зовнішньоекономічна діяльність»).

Матрицю соціальних рахунків можна агрегувати, об'єднуючи всі інституційні сектори внутрішньої економіки в один сектор, або дезагрегувати, розглядаючи всі інституційні сектори більш деталізовано в розрізі відповідних підсекторів (табл. 4). Це дозволяє поліпшити аналітичні

можливості аналізу процесів відтворення і виявляти певні закономірності в агрегованій формі.

Так, сектор загального державного управління (рахунок XIII) необхідно розглядати в розрізі його підсекторів – центральних органів державного управління, регіональних і місцевих органів державного управління, фондів соціального страхування. Це дає аналітичну інформацію про стан всієї системи доходів і витрат відповідних підсекторів, обсяги та структуру валових і чистих доходів, особливості відтворення в рамках досліджуваного року, різні бюджетні ризики й ін. Системні дослідження цих бюджетів необхідні як для поліпшення їх якісних характеристик, так і для більш досконалішого впливу на всю економічну систему засобами фіскальної політики, в тому числі і за рахунок перерозподілу функцій між інституційними підсекторами.

У зв'язку з цим слід виділити два органічно поєднані підходи до реформи децентралізації. Перший полягає у передачі значної частки повноважень і відповідних обов'язків в середині державного сектора – від центральних до місцевих органів влади. Другий – у такому перерозподілі повноважень між інституційними секторами, що розкриває їх приховані резерви й активізує потенціал системи в цілому. Для цього державний сектор має бути модернізований задля: 1) відкриття внутрішніх ринків і створення умов їх сталого функціонування; 2) підтримки конкуренції і на цій

Національна бюджетно-фінансова система в розрізі інституційних секторів

Національна економіка	Нефінансові корпорації	Державні нефінансові корпорації
		Приватні нефінансові корпорації
		Нефінансові корпорації під іноземним контролем
	Фінансові корпорації	Національний банк України
		Корпорації, що приймають депозити, Фонди грошового ринку, Інвестиційні фонди негрошового ринку
		Інші фінансові посередники, крім страхових корпорацій та пенсійних фондів
		Допоміжні фінансові корпорації
		Кептивні фінансові корпорації
		Страхові корпорації
		Пенсійні фонди
	Сектор загального державного управління	Центральні органи державного управління
		Регіональні та місцеві органи державного управління
		Фонди соціального страхування
	Домашні господарства	Роботодавці
		Самостійно зайняті працівники
		Наймані працівники
Одержувачі доходу від власності та трансфертів		
Некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства		

Джерело: сформовано автором на основі даних національних рахунків України [17]

основі – підвищення ефективності виробництва в різних сферах /рівнях, секторах і видах діяльності; 3) забезпечення ефективного перерозподілу ВВП між секторами і видами діяльності; 4) структурної підтримки бюджетів інституційних секторів, сприятливої для економічного зростання; 5) сприяння довгостроковому формуванню внутрішніх інвестиційних ресурсів та ін. Внаслідок цього частка державного сектора в економіці скорочуватиметься, а недержавного – зростатиме, що створюватиме сприятливі умови для поживлення економіки. А. Бальцерович вбачає головне завдання економічних реформ у зменшенні обсягів і впливу державного сектора при заміщенні його приватним, конкурентним [18]. В Україні сьогодні спостерігається скорочення частки державного сектора економіки [19].

Отже, соціальність приведеної матриці соціальних рахунків полягає в тому, що відтворення економічної системи необхідно розглядати в контексті взаємозалежного відтворення різних суспільних сфер – ринків, виробництв, застосованих фіскальних важелів, фінансового стану різних суб'єктів господарювання, зовнішньоекономічних зв'язків тощо, якість відтворення яких залежить від цінностей пануючих у спільноті, здатності уряду досягати компромісу при узгодженні наявних протиріч, створюючи тим самим основу для соціальної стабільності та здорового економічного зростання.

Розробка багатобюджетних матриць обумовлена необхідністю системної підтримки цільових пропорцій відтворення національної економіки, яка представлена системою взаємодіючих бюджетів інституційних секторів. Це особливо важливо в цілях дослідження взаємодіючо-

го відтворення бюджетів інституційних секторів на основі системи фінансових потоків, що характеризують розподіл і подальше використання виробленого кінцевого продукту. Виокремлення в окремі рахунки податків, субсидій, оплати праці, соціальних платежів й ін. дозволяє системно досліджувати джерела й напрями використання відповідних фінансових ресурсів, а також корегувати відповідні аспекти економічної політики (податкову, субсидіювання, оплати праці, соціальних платежів та ін.). Окремі блоки рахунків МСР можна модифікувати, й досліджувати процеси відтворення, акцентуючи увагу на певних аспектах відтворення – галузевих, інституційних, зовнішньоекономічних й ін.

Рахунки, які є спільними для одно- та багатобюджетних матриць, дозволяють єдиним чином визначати та досліджувати відповідні валові та чисті доходи, що свідчить не лише про методологічну й інформаційну єдність цих інструментів дослідження економічного кругообігу, але й обумовлює необхідність їх спільного використання з метою системного моделювання процесів соціально-економічного відтворення. Така спорідненість дозволяє об'єкт аналізу та моделювання розглядати в різних аналітичних площинах. Наприклад, проектування кругообігу національної економіки в рамках однобюджетної матриці слід попередньо здійснювати на основі більш деталізованої багатобюджетної матриці того чи іншого типу або цільові параметри та пропорції однобюджетної матриці національної економіки слугують основою для бюджетно-фінансового програмування еволюційного розвитку інституційних секторів та ринків, системи фінансових потоків між інституційними секторами (одинаціями).

В умовах теперішньої нестабільності важливо забезпечити такі зміни макроекономічних пропорцій ВВП, які би сприяли економічному зростанню. Значно великі за обсягами кінцеві споживчі витрати у структурі ВВП є причиною низького інвестиційного попиту. Ці проблеми відтворення взаємопов'язані і є предметом дискусій щодо сучасного стану економіки та перспектив її розвитку [20–22]. З іншої сторони, саме чисті заощадження інституційних секторів та споживання основного капіталу, що формується на етапі виробництва, забезпечують формування внутрішнього інвестиційного потенціалу. Все це добре простежується на основі вищенаведеної МСР.

В макроекономічній теорії ці зміни пояснюються змінами в *схильності до споживання й схильності до заощаджень*, які обернено взаємопов'язані між собою [23, с. 163–167].

Як бачимо, наведена МСР є системою взаємозалежних балансів, що дозволяє досліджувати та змінювати економічну систему, віднаходити консенсусні рішення, тим самим слугуючи загальному інтересу. Крім того, такий підхід дозволяє у довгостроковій перспективі подолати наявні проблеми відтворення, трансформуючи їх в активи, наприклад в частині розв'язання проблеми внутрішнього боргу [24].

Збільшення схильності до заощаджень (і відповідно – зменшення схильності до споживання) здійснюється шляхом реструктуризації економіки – створенням більш сприятливих умов у сфері *виробництва кінцевого продукту*, ніж у сфері його *перерозподілу*. Це можливо забезпечити через формування ціннісних орієнтирів у суспільстві:

- зрозумілість і передбачуваність економічної політики;
- широке роз'яснення щодо стратегії соціального й економічного розвитку;
- спрощення умов для ведення бізнесу;
- забезпечення захисту власності й інвестицій;
- підвищення продуктивності праці та якості освіти [25];
- розвиток і підтримка конкуренції;
- всебічне сприяння технологічній модернізації виробництва;
- раціоналізацію державних витрат і кінцевого споживання;
- перегляд і оптимізацію соціальних програм і проєктів;
- зменшення корупційних ризиків і рівня конфліктності в суспільстві;
- гарантування збереження заощаджень громадян й вартості їх активів;
- капіталізацію ринків (наприклад, відкриття ринку землі й ін.) як об'єкта інвестування в основний виробничий ресурс і поліпшення його якості й ін.

Динамічні ряди по кожному з приведених рахунків дозволять краще зрозуміти особливості розвитку національної економіки та системно поліпшувати якісні характеристики бюджетів інституційних секторів.

Досягнення макроекономічної стабільності, суттєве поліпшення фінансового стану національної економіки та її суб'єктів господарювання дозволяє відмовлятися від кредитів МВФ [26; 27]. Водночас зусилля уряду мають бути

спрямовані на забезпечення внутрішньої збалансованості економіки і її складових частин. Це конче необхідно для підтримки сталості відтворення і економічного зростання.

Приведена багатобюджетна матриця може використовуватися як аналітичний інструмент і для тісно інтегрованих країн, які переживають кризу. Президент Франції Е. Макрон, в минулому міністр економіки, добре ознайомлений із методами програмування економіки та підтримки економічного зростання, запропонував задля подолання суверенної боргової кризи в Європейському Союзі сформувати окремий бюджет для допомоги країнам, що переживають кризу [28]. Обсяг такого бюджету міг би становити кількост мільярдів євро і формувався б він із окремих податків.

Висновки. Багатобюджетні матриці є інформаційно-аналітичною моделлю для дослідження процесів сумісного відтворення інституційних секторів національної економіки в рамках річного циклу. Явно наведені початкові та кінцеві доходи – відповідно «чиста додана вартість» та «чисті заощадження» інституційних секторів – якісно характеризують процеси економічного кругообігу в секторах через систему наявних потоків між ними (податки, субсидії, оплата праці, доходи від власності, соціальні виплати та ін.). Такий підхід дозволяє у довгостроковій період відстежувати та регулювати процеси відтворення національної економіки через поступові зміни системи потоків між секторами, у зв'язку із функціонуванням внутрішніх ринків, зовнішньоекономічної діяльності тощо.

Розглянуто систему взаємопов'язаних бюджетів інституційних секторів для комплексного дослідження процесів формування їх доходів і доходів національної економіки в рамках співвідношень «додана вартість секторів – заощадження секторів». Це дозволяє системно поліпшувати фінансово-економічний стан інституційних секторів і засобами фіскальної політики стимулювати виробництво кінцевого продукту в секторах і галузях економіки.

Основне призначення пропонованої балансової моделі – дослідження особливостей поточної економічної рівноваги та підтримка якісних параметрів відтворення національної економіки і її інституційних секторів шляхом опосередкованого впливу на систему товарних і фінансових потоків і потоків капіталів, й таким чином формування бажаних макроекономічних пропорцій утворюваних валових і чистих доходів. Переваги запропонованої МСР порівняно зі стандартними таблицями «витрати-випуск» і наявною структурою національних рахунків у тому, що вона їх органічно інтегрує і спрямована на забезпечення системного дослідження та проєктування процесів відтворення в рамках річного циклу, в т.ч. шляхом підтримки задовільного стану структури та дохідності бюджетів інституційних секторів, розвитку внутрішніх ринків і зовнішньоекономічних зв'язків. Порівняння реального й номінального ВВП, структури ВВП і ЧВП, умов зовнішньоекономічної рівноваги, інших параметрів економічної динаміки дозволяє регулювання процесами відтворення національної економіки узгодити із поточною стадією економічного циклу, а отже, виявити й актуалізувати наявні потенціали або забезпечити умови для їх формування. Для подальших спеціалізованих досліджень цю балансову модель можна агрегувати або дезагрегувати.

Основою для формування системи балансів стали методології і стандарти національного рахунництва, відкриті дані з національних рахунків України.

ЛІТЕРАТУРА

1. System of National Accounts 2008. United Nations. New York: UN, 2009, 722 p.
2. Eurostat Manual of Supply, Use and Input-Output Tables. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. European Commission. 2008. 590 p.
3. Handbook of National Accounting Use of Macro Accounts in Policy Analysis. New York: UN, 2002. 333 p.
4. Construction of a SAM. URL: <http://are.berkeley.edu>
5. Програма інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 14.09.2000 № 1072/2000 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00
6. 19–22 червня 2017 року відбулася 65-та пленарна сесія Конференції європейських статистиків, 14-те засідання Комітету ОЕСР по статистиці та статистичній політиці й семінар високого рівня для країн СЕКЦА по впровадженню «дорожньої карти» для Цілей сталого розвитку // Державна служба статистики України: офіц. сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Європейське врядування. Біла книга. URL: <http://pravo.org.ua>
8. «Біла книга Євросоюзу»: Президент Єврокомісії представив п'ять сценаріїв розвитку ЄС. 1 березня 2017 р. URL: <http://www.5.ua>
9. Втрачені й невтрачені ілюзії. Україна у глобальних вимірах сучасного світу. 26 червня 2017 р. URL: <https://www.ukrinform.ua>
10. Аналіз та оцінка бюджетних ризиків в контексті підвищення рівня фінансової безпеки держави. URL: <http://www.niss.gov.ua>
11. Кулик В. В. Багатобюджетні матриці економічного кругообігу // Кібернетика в сучасних економічних процесах: зб. текстів виступів на республікан. міжвузів. наук.-практ. конф. Київ: ІСОА, 2002. С. 105–106.
12. Кулик В. В. Найпростіша модель відтворення економіки і її застосування: досвід сталого розвитку економіки Сінгапуру // Моделирование процессов управления в информационной экономике/под ред. В. С. Пономаренко, Т. С. Клебановой. Бердянск: Ткачук А. В., 2017. С. 123–140.
13. Кулик В. В. Балансові моделі національної економіки: соціальні аспекти стабілізації та підтримки економічного росту // Економічна кібернетика: моделювання соціально-економічних систем: колективна монографія/за заг. ред. Л. М. Савчук, К. Ф. Ковальчука. Дніпро: Пороги, 2017. С. 148–158.
14. Кулик В. В. Макроэкономическая динамика развития экономики Польши и её упрощенный национальный бюджет // National Economic Reform: experience of Poland and prospects for Ukraine: collective monograph. 2016. Vol. 1. P. 351–372.
15. Кулик В. В. Модель децентралізованого управління: від простої навчальної до моделі реальної економіки // Моделирование поведения хозяйствующих субъектов в условиях изменяющейся рыночной среды: монография/под ред. В. С. Пономаренко, Т. С. Клебановой. Бердянск: Ткачук А. В., 2016. С. 244–259.
16. Кулик В. В. Теоретико-методологічні засади управління установами фінансового сектору на основі принципів дохідності // Економічні, управлінські, правові та інформаційно-технічні проблеми діяльності підприємств: колективна монографія/за заг. ред. Л. Савчук, М. Фіц. Дніпро: Герда, 2016. С. 135–148.
17. Національні рахунки України за 2015 рік: стат. зб. Київ: Держкомстат України, 2017. 185 с.
18. Бальцерович Л. Навстречу ограниченному государству. М.: Новое изд-во, 2007. 92 с.
19. Доля госсектора в экономике Украины снизилась с 16,3 % до 15,8 %. 13 октября 2017 г. URL: <http://bin.ua>
20. Ви сильні перед зовнішнім ворогом, поразка може бути всередині – Туск попередив Україну. 13 липня 2017 р. URL: <https://gazeta.ua>
21. Украинский инвестиционный диссонанс. 24 июля 2017 г. URL: <http://blogs.eizvestia.com>
22. Рева порадив українцям «менше їсти». 11 серпня 2017 р. URL: <http://www.vechirniykiev.com.ua>
23. Менкью Н. Г. Макроэкономика. М.: Изд-во МГУ, 1994. 736 с.
24. Внутренний долг и будущее поколения украинцев. 4 июля 2017 г. URL: <http://hvylyu.net>
25. Данилюк назвал главные препятствия для экономического роста Украины. 16 октября 2017 г. URL: <https://www.rbc.ua>
26. Польша отказывается от кредита МВФ. 15 октября 2017 г. URL: <http://telegraf.com.ua>
27. У майбутньому Україна не повинна розраховувати на МВФ – Данилюк. 30 вересня 2017 р. URL: <http://dt.ua>
28. Одна валюта – один бюджет. Європа обговорює подальшу інтеграцію. 16 жовтня 2017 р. URL: <http://ukrainian.voanews.com>

REFERENCES

- «Analiz ta otsinka biudzhethnykh ryzykiv v konteksti pidvyshchennia rivnia finansovoi bezpeky derzhavy» [Analysis and assessment of budgetary risks in the context of raising the level of financial security of the state]. <http://www.niss.gov.ua>
- «Bila knyha Yevrosoiuzu»: Prezydent Yevrokomisii predstavlyv piat stsenariiv rozvytku Yes. 1 bereznia 2017 r. [EU White Paper: European Commission President presented five scenarios for EU development. March 1, 2017]. <https://www.5.ua>
- Baltserovich, L. *Navstrechu ogranichenomu gosudarstvu* [Towards a limited state]. Moscow: Novoye izd-vo, 2007.
- «Construction of a SAM» <http://are.berkeley.edu>
- «Dolya gossektora v ekonomike Ukrainy snizilas s 16,3% do 15,8%. 13 oktyabrya 2017 g.» [The share of the public sector in the economy of Ukraine decreased from 16.3% to 15.8%. October 13, 2017]. <http://bin.ua>
- «Danilyuk nazval glavnyye prepyatstviya dlya ekonomicheskogo rosta Ukrainy. 16 oktyabrya 2017 g.» [Danilyuk called the main obstacles to Ukraine's economic growth. October 16, 2017]. <https://www.rbc.ua>
- Eurostat Manual of Supply, Use and Input-Output Tables* Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. European Commission, 2008.
- Handbook of National Accounting Use of Macro Accounts in Policy Analysis* New York: UN, 2002.
- Kulyk, V. V. «Bahatobiudzhetni matrytsi ekonomichnoho kruhoobihu» [Multi-Budget Matrixes of Economic Circulation]. *Kibernetika v sучasnykh ekonomichnykh protsesakh*. Kyiv: ISOA, 2002. 105-106.

Kulyk, V. V. «Naiprostisha model vidtvorennia ekonomiky i yii zastosuvannia: dosvid staloho rozvytku ekonomiky Sindhapuru» [The simplest model of the reproduction of the economy and its application: the experience of sustainable development of the economy of Singapore]. In *Modelirovaniye protsessov upravleniya v informatsionnoy ekonomike*, 123-140. Berdiansk: Tkachuk A. V., 2017.

Kulyk, V. V. «Balansovi modeli natsionalnoi ekonomiky: sotsialni aspekty stabilizatsii ta pidtrymky ekonomichnoho rostu» [Balanced models of the national economy: social aspects of stabilization and support of economic growth]. In *Ekonomichna kibernetika: modeliuвання sotsialno-ekonomichnykh system*, 148-158. Dnipro: Porohy, 2017.

Kulik, V. V. «Makroekonomicheskaya dinamika razvitiya ekonomiki Polshi i eye uproschennyi natsionalnyy byudzheth» [Macroeconomic dynamics of the development of the Polish economy and its simplified national budget]. In *National Economic Reform: experience of Poland and prospects for Ukraine*, vol. 1, 351-372. 2016.

Kulyk, V. V. «Model detsentralizovanoho upravlinnia: vid prostoi navchalnoi do modeli realnoi ekonomiky» [The model of decentralized management: from a simple educational to a model of a real economy]. In *Modelirovaniye povedeniya khozyaystvuyushchikh subektov v usloviyakh izmenyayushchey rynochnoy sredy*, 244-259. Berdiansk: Tkachuk A. V., 2016.

Kulyk, V. V. «Teoretyko-metodolohichni zasady upravlinnia ustanovamy finansovoho sektoru na osnovi pryntsyviv dokhidnosti» [Theoretical and methodological principles of management of financial sector institutions on the basis of the principles of profitability]. In *Ekonomichni, upravlinski, pravovi ta informatsiino-tekhnichni problemy diialnosti pidpriemstv*, 135-148. Dnipro: Herda, 2016.

«19-22 chervnia 2017 roku vidbulasia 65-ta plenarna sesiiia Konferentsii yevropeiskykh statystykyv, 14-te zasidannia Komitetu OESR po statystytsi ta statystychnii politytsi i seminar vysokoho rivnia dlia krain SIEKTsA po vprovadzhenniu «dorozhnoi karty» dlia Tsilei staloho rozvytku» [On June 19-22, 2017, the 65th plenary session of the Conference of European Statisticians, the 14th meeting of the OECD Committee on Statistics and Statistical Policy, and the high-level workshop for EECOA countries on the implementation

of the Roadmap for Sustainable Development Goals]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy: ofits. sait. <http://www.ukrstat.gov.ua> [Legal Act of Ukraine] (2000). zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00

Menkyu, N. G. *Makroekonomika* [Macroeconomics]. Moscow: Izd-vo MGU, 1994.

Natsionalni rakhunky Ukrainy za 2015 rik [National Accounts of Ukraine for 2015]. Kyiv: Derzhkomstat Ukrainy, 2017.

«Oдна валюта - один бюджет. Yevropa obhovoriue podalshu intehtatsiiu. 16 zhovtnia 2017 r.» [One currency is one budget. Europe is discussing further integration. October 16, 2017]. <http://ukrainian.voanews.com>

«Polsha otkazyvayetsya ot kredita MVF. 15 oktyabrya 2017 g.» [Poland refuses the IMF loan. October 15, 2017]. <http://telegraf.com.ua>

«Reva poradyv ukraintsiam «menshe isty». 11 serpnia 2017 r.» [Reva advised Ukrainians «eat less». August 11, 2017]. <http://www.vechirnykyev.com.ua>

System of National Accounts 2008. United Nations New York: UN, 2009.

«U maibutnyomu Ukraina ne povynna rozrakhovuvaty na MVF - Danyliuk. 30 veresnia 2017 r.» [In the future, Ukraine should not rely on the IMF - Danyliuk. September 30, 2017]. <http://dt.ua>

«Ukrainskiy investitsionnyy dissonans. 24 iyunya 2017 g.» [Ukrainian investment dissonance. June 24, 2017]. <http://blogs.eizvestia.com>

«Vtracheni i nevtracheni iliuzii. Ukraina u hlobalnykh vymirakh suchasnoho svitu. 26 chervnia 2017 r.» [Lost and unlucky illusions. Ukraine in the global dimensions of the modern world. June 26, 2017]. <https://www.ukrinform.ua>

«Vy sylni pered zovnishnim vorohom, porazka mozhe buty vsередyni - Tusk poperedyv Ukrainu. 13 lypnia 2017 r.» [You are strong in front of an external enemy, the defeat may be inside - Tusk warned Ukraine. July 13, 2017]. <https://gazeta.ua>

«Vnutrenniy dolg i budushchiye pokoleniya ukraintsev. 4 iyulya 2017 g.» [Internal debt and future generations of Ukrainians. July 4, 2017]. <http://hvylyya.net>

«Yevropeiske vriaduvannia. Bila knyha» [European governance. White book]. <http://pravo.org.ua>